

Експедиція як вид навчальних занять

Експедиція – особливий вид навчальних занять, який проводиться за межами класної кімнати для безпосереднього сприйняття і спостереження учнями об'єктів та явищ, пов'язаних з вивченням програмового матеріалу.

Даний вид роботи спрямований на задоволення пізнавальних потреб учнів, їх фізичний та інтелектуальний розвиток, зміцнення здоров'я, вміння помічати цікаве, незвичне. Експедиції також мають велике виховне значення, так як сприяють вихованню таких якостей особистості, як вдумливість, інтерес та любов до природи, кмітливість, вміння бачити прекрасне у навколишньому світі, старанність, самостійність тощо. Вони розширюють кругозір дітей, розвивають спостережливість, вміння бачити те, що раніше відбувалося поза їх увагою, виробляють практичні навички та вміння – орієнтування у просторі, визначення видів ґрунтів, рослин, тварин, формують уявлення про їх життя, живлення, значення тощо.

Під час експедиції учні сприймають природу безпосередньо різними органами чуттів.

Експедиції сприяють:

- розвитку пізнавальних здібностей учнів, уваги, спостережливості, мислення, моторики, творчої уяви;
- вихованню таких якостей особистості, як уважність, спостережливість, кмітливість, інтерес та любов до природи, вміння бачити і розуміти прекрасне;
- виробленню навичок самостійної роботи тощо.

Організація і проведення екскурсій

Урок-екскурсія може бути комбінованим, вступним, узагальнюючим.

В ньому домінуючий спосіб пізнавальної діяльності – безпосереднє сприймання об'єктів природи, їх взаємозв'язків.

За навчальним матеріалом екскурсії розрізняють: літературні, математичні, історичні, краєзнавчі, природничі тощо; за місцем проведення: у природу, на виробництво, у музей, у зоопарк, екологічною стежкою, до пам'ятника тощо.

Екскурсія може проводитися на початку роботи за темою програми. Її мета – викликати інтерес в учнів до вивчення теми, сприяти накопиченню фактичного матеріалу, що буде необхідний для наступної роботи по темі. Така екскурсія створює необхідні для учнів передумови для свідомого оволодіння навчальним матеріалом і певне налаштування щодо вивчення того чи іншого питання теми. Так, перед вивченням теми «Тварини» можна провести екскурсію у зоопарк, де учні могли спостерігати за зовнішнім виглядом та особливостями поведінки тварин, які будуть вивчатися на уроках природознавства.

Мета екскурсії, організованої у процесі вивчення теми, – сприяти частковій перевірці рівня засвоєння знань по темі, накопичення фактичного матеріалу для її подальшого вивчення.

Екскурсія може проводитися після опрацювання відповідної теми. Її мета – закріпити здобуті на уроці знання, удосконалити уміння і навички, узагальнити вивчений матеріал, підвести підсумок.

Такі уроки дозволяють учителеві встановити більш дієвий та безпосередній зв'язок навчання з життям, учити використовувати набуті знання на практиці.

Для того, щоб екскурсія досягла успіху, вона повинна бути ретельно підготовлена і методично правильно спланована та проведена.

В екскурсії можна виділити 3 етапи:

- 1) підготовка до екскурсії;
- 2) її проведення на місці;
- 3) підведення підсумків екскурсії;
- 4) її оформлення;
- 5) використання зібраного під час екскурсії матеріалу на наступних уроках.

Під час підготовки до екскурсії учитель чітко визначає її мету (навчальну, розвивальну, виховну), об'єм і зміст матеріалу, який потрібно опрацювати, знайомиться з місцем її проведення. У процесі знайомства з місцевістю слід визначити маршрут, місця зупинок, об'єкти для спостережень та практичної роботи. Слід звернути увагу і на те з якого місця і на якій відстані краще розглядати визначений об'єкт.

Підсумки екскурсій можна оформити у вигляді творчих звітів, альбомів, зошитів спостережень та досліджень, колекцій, малюнків, творів, оповідань тощо.

До проведення екскурсій ставляться такі вимоги:

- 1) чітко визначити навчальну, виховну і розвиваючу мету;
- 2) при виборі місця проведення екскурсії врахувати естетичну значимість об'єктів, з якими будуть знайомитися учні;
- 3) психологічно налаштувати школярів до навчальної, дослідницької діяльності в природі;
- 4) продумати групові та індивідуальні завдання, що включатимуть елементи спостережень, досліджень та практичної роботи;
- 5) проводити дидактичні ігри;

6) використовувати можливості знайомства учнів з відповідними професіями ;

7) звертати уваги на проблеми екології та шукати шляхи вирішення природоохоронних проблем;

8) зібрати екскурсійний матеріал; зробити схеми, ескізи; сфотографувати об'єкти; оформити звіт у вигляді творчих письмових робіт, гербарію, малюнків, альбомів тощо.

Класифікація екскурсій

Основні критерії класифікації екскурсій

Екскурсії класифікуються за:

- 1) змістом;
- 2) складом і кількістю учасників;
- 3) місцем проведення;
- 4) засобами пересування;
- 5) тривалістю;
- 6) формою проведення.

1. За змістом екскурсії поділяються на оглядові (багатопланові) і тематичні.

2. За складом і кількістю учасників екскурсії поділяються на індивідуальні і групові; для місцевого населення і приїжджих туристів; дорослих і школярів тощо. Особливості сприйняття екскурсійного матеріалу кожною із зазначених груп вимагають внесення змін у зміст екскурсій, методику і техніку їх проведення, а також їх тривалість.

3. За місцем проведення екскурсії бувають: міські, заміські, виробничі, музейні, комплексні.

4. За засобами пересування пішохідні і з використанням різноманітних видів транспорту.

Перевага пішохідних екскурсій полягає у тому, що, створюючи необхідний темп руху, вони забезпечують сприятливі умови для показу і розповіді.

Транспортні екскурсії (у переважній більшості – автобусні) складаються з двох частин: аналізу екскурсійних об'єктів (наприклад, пам'яток історії і культури) на зупинках і розповіді про них під час пересування між об'єктами.

Деякі екскурсійні фірми використовують для проведення екскурсій тролейбуси, трамваї, річкові і морські теплоходи, гелікоптери (вертольоти) та ін.

5. За тривалістю екскурсії бувають від однієї академічної години (45 хв.) до доби.

Класифікація екскурсій за змістом. Отже, за змістом вони поділяються на оглядові (багатопланові) і тематичні.

Оглядові екскурсії, як правило, розкривають декілька тем, тому їх ще називають багатоплановими. Використовується при цьому сучасний та історичний матеріал. Ґрунтується така екскурсія на показі різноманітних об'єктів (пам'яток історії і культури, будинків і споруд, природних об'єктів, місць відомих подій, промислових і сільськогосподарських підприємств тощо). Це дає загальне уявлення про місто, край, регіон, державу в цілому. Хронологічні рамки такої екскурсії – час існування міста/туристичного центру з першої згадки про нього до сьогодення і на майбутнє – перспективи розвитку.

Оглядові екскурсії мають свої особливості. На відміну від тематичних, формулювання теми в оглядових екскурсіях пов'язане із певною складністю. Незалежно від місця, де їх готують і проводять, оглядові екскурсії практично подібні між собою, насамперед за своєю структурою. У кожній із них висвітлюється декілька підтем (історія міста, стисла характеристика

промисловості, науки, культури, освіти тощо). У той же час в оглядових екскурсій є свої відмінні риси, які пояснюються тими особливостями в історичному розвитку, що властиві визначеному місту, області, краю. Наприклад, військово-історична підтема є присутньою в оглядових екскурсіях тих міст і областей, на території яких відбувалися військові бої. Літературні підтеми включаються в оглядові екскурсії міст, пов'язаних із життям і діяльністю письменників, поетів та ін.

Багатопланові екскурсії традиційно проводяться у краєзнавчих та загальномістечьких музеях, коли під час одного відвідування туриста знайомлять з усіма експозиціями, різними за тематикою і змістом.

Тематичні екскурси присвячені розкриттю однієї теми. Якщо це історична екскурсія, то в її основу може бути закладено одну або декілька подій, об'єднаних однією темою. Якщо це екскурсія на архітектурну тему, то предметом вивчення можуть стати найцікавіші містобудівні рішення, стародавні архітектурні ансамблі, храмові комплекси тощо.

Тематичні екскурсії поділяються на історичні, виробничі, мистецтвознавчі, літературні, природознавчі (екологічні), архітектурно-містобудівні.

За змістом історичні екскурсії поділяються на такі підгрупи:

історико-краєзнавчі, в основі яких лежить пізнання історії рідної місцевості (наприклад, "Історія виникнення й розвитку м. Жовкви");

археологічні, що побудовані на показі речових історичних джерел – пам'яток далекого минулого, виявлених на місцях розкопок древніх поселень, поховань, городищ тощо (наприклад, екскурсія городищем античного міста Херсонеса чи давньоруського міста Звенигорода з показом історичних розкопок);

етнографічні, що розповідають про побут і звичаї різних націй і народностей (наприклад, територією музеїв народної архітектури і побуту в с. Пироговому на околиці Києва, у Львові чи Переяславі-Хмельницькому);

військово-історичні, що проводяться місцями бойової слави (наприклад, битва під Жовтими Водами) або націлені на відвідування фортифікаційних споруд давнього військово-інженерного мистецтва (фортеці, замки, земляні вали, бастіони, дзоти, криївки тощо);

історико-біографічні (місцями життя і діяльності видатних людей);

меморіально-історичні – поєднують риси двох названих вище підгруп і приурочені до знайомства й вшанування пам'яті визначних осіб чи доленосних подій (наприклад, екскурсії кладовищами австрійських вояків на Львівщині, які загинули під час Першої світової війни, чи до меморіалів Українських січових стрільців);

екскурсії в історичні музеї.

Виробничі екскурсії:

виробничо-історичні;

виробничо-економічні (наприклад, банківська, біржова діяльність, ринок нерухомості тощо);

виробничо-технічні;

професійно-орієнтовані – для учнів.

Мистецтвознавчі екскурсії:

історико-театральні (наприклад, "З історії українського театру");

історико-музичні (наприклад, "Київ музичний");

місцями народних художніх промислів (наприклад, екскурсія у м. Косів);

місцями життя і діяльності діячів культури (наприклад, екскурсія у село Нагуєвичі – батьківщину Івана Франка);

у картинні галереї і виставкові зали, музеї, майстерні художників і скульпторів.

Природознавчі екскурсії досить часто мають екологічний напрям. Вони можуть проводитися у природні заповідники та національні парки, природознавчі музеї тощо.

Літературні екскурсії за змістом поділяються на:

літературно-біографічні – проводяться місцями, що бережуть пам'ять про життя і творчість письменника, поета, драматурга (наприклад, "Іван Франко у Львові");

історико-літературні, розкривають певні періоди розвитку української національної літератури (наприклад, "Літературний Львів у 1920 –1930-х роках");

літературно-художні – це поетично-текстові екскурсії (наприклад, "Білі ночі в або екскурсії місцями, що знайшли відображення у творах того чи іншого письменника (наприклад, "Слідами бравого вояка Швейка – персонажу творів Ярослава Гашека");

екскурсії у літературні музеї.

Архітектурно-містобудівні екскурсії:

з показом архітектурних будівель міста;

з показом пам'яток архітектури певного історичного періоду;

ті, що дають уявлення про творчість одного архітектора;

з демонстрацією зразків сучасної архітектури у новобудовах.

Тематичні екскурсії того або іншого виду рідко існують ізольовано одна від одної. Наприклад, історичний матеріал використовується в екскурсіях на архітектурно-містобудівні теми; елементи природознавчих екскурсій знаходять своє місце в екскурсіях майже кожної групи тематичних екскурсій. Усе залежить від конкретних умов проведення екскурсії, від ресурсів пізнавального плану того або іншого міста чи регіону [11].

6. Класифікація екскурсій за формою проведення. За формою проведення, екскурсії поділяються на такі види:

екскурсія-масовка. Її учасники пересуваються маршрутом одночасно на 10–20 автобусах, у кожному з яких працює екскурсовод (наприклад, екскурсії-каравани з єгипетського курорту Хургади до Великих пірамід чи до храмів Луксора й Карнака). Такі екскурсії можуть містити в собі масові театралізовані дійства, фольклорні свята та ін.;

екскурсія-прогулянка поєднує в собі елементи пізнання з елементами відпочинку. Проводиться у лісі, на морі, річці тощо;

екскурсія-лекція (розповідь переважає над показом);

екскурсія-концерт присвячується музичній темі з прослуховуванням музичних творів після її завершення (як окремий випадок – із прослуховуванням творів видатного композитора в салоні автобуса дорогою до його меморіального музею-садиби);

екскурсія-спектакль, екскурсія-вистава – це форма проведення літературно-художньої екскурсії, підготовленої на основі конкретних творів художньої літератури.

Екскурсія може розглядатися як форма навчальної роботи для різноманітних груп екскурсантів. Це може бути:

екскурсія-консультація, що дає наочні відповіді на запитання екскурсантів, слугує одним із видів підвищення кваліфікації;

екскурсія-демонстрація – найбільш наочна форма ознайомлення групи з природними явищами, виробничими процесами тощо;

екскурсія-урок – одна із форм повідомлення знань відповідно до навчальної програми того або іншого навчального закладу;

навчальна екскурсія (для спеціальної аудиторії) є формою навчання і підвищення кваліфікації працівників екскурсійних фірм;

пробна екскурсія – це завершальний етап індивідуальної роботи з підготовки і проведення екскурсій, форма перевірки знань у студентів або співробітників екскурсійних фірм при підготовці ними нової екскурсійної теми;

показова екскурсія – це форма навчальної екскурсії, що ставить за мету показати той чи інший методологічний прийом на конкретному об'єкті, розкрити визначену підтему тощо;

рекламна екскурсія – здійснюється з рекламно-інформаційною метою.

Поділ екскурсій на чітко визначені групи на практиці має дещо умовний характер, проте є дуже позитивним для діяльності екскурсійних фірм. Правильна класифікація екскурсій забезпечує умови для кращої організації роботи екскурсовода з клієнтами, полегшує спеціалізацію, створює основу для діяльності методичних секцій.